

Визначення заробітку (доходу),

втраченого внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я фізичної особи, яка працювала за трудовим договором

О. Г. Юхта

*заступник директора Департаменту – начальник
Управління координації правової роботи
та правової освіти Міністерства юстиції України*

При визначенні розміру заробітку (доходу), який втрачений потерпілим внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, важливу роль відіграє той факт, чи знаходиться особа у трудових відносинах. Так, якщо каліцтво або ушкодження здоров'я було завдано людині, яка працювала за трудовим договором*, то розмір втраченого заробітку (доходу), що підлягає відшкодуванню, визначається у відсотках від середнього місячного заробітку (доходу), який потерпілий мав до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, з урахуванням ступеня втрати потерпілим професійної працездатності, а за її відсутності – загальної працездатності.

* Трудовий договір є угодою між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Під поняттям «професійна працездатність» слід розуміти здатність особи до виконання певної роботи, виконання якої потребує певної кваліфікації. Так, наприклад, у випадку, коли піаніст втратив великого пальця, то вважається, що він втратив свою професійну працездатність на 100 %.

Відсоток втрати професійної працездатності особи встановлюється медико-соціальною експертизою, і на підставі цього особа визнається інвалідом I, II, III груп.

Загальною працездатністю вважається здатність особи до виконання будь-якої некваліфікованої роботи взагалі, яка не потребує спеціальних знань та навичок. Відсоток втрати загальної працездатності особи встановлюється також медико-судовою експертизою. Тобто на розмір втраченого заробітку (доходу) впливають середній місячний заробіток потерпілого та ступінь втрати професійної або загальної працездатності.

Середньомісячний заробіток слід обчислювати шляхом поділу сукупного заробітку (доходу) за дванадцять або за три останні календарні місяці роботи, що передували ушкодженню здоров'я або втраті працездатності внаслідок каліцтва, ушкодження здоров'я на, відповідно, 12 або 3. Пріоритетність у виборі найкращого співвідношення надається потерпілому. При цьому вказане співвідношення, яке і становитиме середньомісячний заробіток, не повинно бути меншим п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати.

Ще одним фактором, який впливає на розмір втраченого заробітку, є ступінь втрати професійної працездатності, а за її відсутності – загальної працездатності. При цьому слід мати на увазі, що втрата працездатності може бути тимчасова або стійка (тривала).

Якщо має місце тимчасова втрата працездатності, то вона повинна посвідчуватись листком тимчасової непрацездат-

ності (лікарняним листком), який видається відповідним лікувальним закладом.

Розглянемо детальніше умови та порядок відшкодування тимчасової непрацездатності.

Порядок та умови відшкодування тимчасової втрати працездатності регламентуються Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням».

Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу).

Так, допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу в таких розмірах:

60 відсотків середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж до п'яти років;

80 відсотків середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;

100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;

100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, віднесеним до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, що їх замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особам, віднесеним до жертв нацистських

переслідувань відповідно до Закону України «Про жертви нацистських переслідувань», донорам, які мають право на пільгу, передбачену статтею 10 Закону України «Про донорство крові та її компонентів».

Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною або хворим членом сім'ї) в розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної величини (граничної суми) місячної заробітної плати (доходу), з якої сплачувались страхові внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.

Однак законодавством передбачено випадки, коли допомога по тимчасовій непрацездатності не надається. Зокрема, допомога не надається 1) у разі одержання застрахованою особою травм або її захворювання при вчиненні нею злочину; 2) у разі навмисного заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи

чи інших обов'язків або симуляції хвороби; 5) у разі тимчасової непрацездатності у зв'язку із захворюванням або травмою, що сталися внаслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або дій, пов'язаних з таким сп'янінням.

Стійка (тривала) втрата працездатності встановлюється медико-соціальними експертними комісіями Міністерства охорони здоров'я (далі – МСЕК). На підставі проведеної цими органами медико-соціальної експертизи встановлюється ступінь втрати професійної працездатності особи. І лише у випадках, коли втрати професійної працездатності немає, тоді відповідні комісії встановлюють ступінь втрати загальної працездатності. Наприклад, коли коректор друкованого видання втратив ногу, то ступінь втрати ним професійної працездатності практично нульовий, і тому слід визначити ступінь втрати загальної працездатності, який в цьому випадку заподіяння каліцтва буде досить високим.

Ступінь втрати працездатності встановлюється у відсотках на підставі висновку МСЕК.

Порядок відшкодування шкоди у випадку втрати працездатності від нещасного випадку на виробництві встановлюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

Для загального обрахування розміру втраченого заробітку (доходу) громадянина визначається його середньомісячний заробіток та співвідноситься зі ступенем втрати професійної, а у випадку її відсутності – загальної працездатності.

Наприклад, коли за трудовим договором особа отримувала впродовж останнього місяця відповідно 1200, 1500 та 1800 гривень і після цього їй було завдано каліцтво, що спричинило втрату професійної працездатності на 75 %, то обрахування розміру втраченого нею заробітку буде проводитись наступним чином:

$(1200 + 1500 + 1800) : 3 * 75 \% = 1125$ грн щомісяця.

Однак визначена втрата заробітку не є сталою величиною. Вона в залежності від різних факторів може змінюватись як в сторону зменшення, так і в сторону збільшення.

Якщо середньомісячний заробіток обчислюється за 12 місяців, у заробіток включаються всі зазначені виплати, проведені в цей період, у тому числі і допомога по тимчасовій непрацездатності.

У разі, коли за бажанням потерпілого береться заробіток за 3 календарні місяці, в загальний заробіток за 3 місяці включаються також річні винагороди (за підсумками роботи за рік, премії та інші виплати, які не завжди можуть бути роз-

раховані на час проведення розрахунку) за минулий рік в частині, пропорційній періоду, який прийнято до розрахунку, тобто $\frac{1}{4}$ частина річних виплат.

У випадку, коли потерпілий на момент завдання шкоди не працював, його середньомісячний заробіток (дохід) обчислюється, за його бажанням, виходячи з його заробітку до звільнення або звичайного розміру заробітної плати працівника його кваліфікації у цій місцевості. При цьому загальний розмір відшкодування для даної категорії осіб визначається виходячи з розміру мінімальної заробітної плати.

Окрім можливості визначити та відшкодувати реальний втрачений дохід потерпілого, законодавством також встановлюється можливість вимагати відшкодування і того заробітку, який він міг би отримувати в майбутньому. Так, якщо заробіток (дохід) потерпілого до його каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я змінився, що поліпшило його матеріальне становище (підвищення заробітної плати за посадою, переведення на вищеоплачувану роботу, прийняття на роботу після закінчення освіти), при визначенні середньомісячного заробітку (доходу) враховується лише заробіток (дохід), який він одержав або мав одержати після відповідної зміни.

Ще одним видом видатків, які повинні бути відшкодовані потерпілому внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, є його додаткові витрати, які викликані необхідністю допомоги та догляду. Додаткові витрати повинні бути відшкодованими, коли вони є обґрунтованими та доведеними, а також коли потерпілий реально потребує відповідних видів допомоги та догляду і не вправі претендувати на їх безкоштовне отримання. Саме тому законодавством передбачається орієнтовний перелік додаткових витрат, як-то на посилене харчування, санаторно-курортне лікування, придбання

ліків, сторонній догляд. Однак цей пере-лік не є вичерпним і в разі, коли є обгрунтованою необхідність в додаткових потребах, вони також повинні бути відшкодовані. До таких витрат можуть належати витрати, пов'язані з придбанням спеціальних транспортних засобів, підготовку, перепідготовку до іншої професії тощо.

Відшкодуванню можуть підлягати навіть і додаткові витрати, які зможуть реально виникнути в майбутньому, наприклад, винайдення нового методу лікування.

Однак в будь-якому випадку така необхідність повинна бути підтверджена відповідною лікарською експертизою МСЕК або судом.

Якщо повернутись до питання, яке стосується відшкодування заробітку, то до нього включаються всі види оплати праці за трудовим договором за місцем основної роботи і за сумісництвом*, з яких сплачується податок на доходи громадян, у сумах, нарахованих до виходу з роботи, крім виплат одноразового характеру, не передбачених діючою системою оплати праці: одноразові виплати, компенсація за невикористану відпустку, вихідна допомога тощо.

Якщо у потерпілого у зв'язку з ушкодженням здоров'я є потреба у додаткових витратах на медичну та соціальну допомогу, що підтверджується із зазначенням їх тривалості висновком МСЕК, вони компенсуються Фондом соціального страхування. Додаткові витрати потерпілих (потреба в них та їх тривалість

мають підтверджуватися висновком судово-медичної експертизи), на яких зазначене правило не поширюється, тобто якщо вони не відносяться до застрахованих осіб, підлягають стягненню з особи, відповідальної за шкоду.

Судовою практикою передбачається, що у тих випадках, коли комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я мало місце не лише з вини роботодавця, а й унаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової допомоги як страхової виплати за рішенням цієї комісії зменшується, але не більше ніж на 50 %. В інших випадках одноразову допомогу може бути зменшено в цих же межах у порядку, визначеному трудовим колективом. Залежно від встановлених обставин розмір одноразової допомоги може бути зменшено із зазначених підстав судом. У разі виникнення спору суд вирішує це питання з урахуванням встановлених обставин, але при зменшенні з цих підстав розміру одноразової допомоги не може вийти за зазначені межі.

У тих випадках, коли потерпілий на одному підприємстві (в установі, організації) мав кілька виробничих травм з втратою працездатності, розмір відшкодування визначається за загальним процентом втрати професійної працездатності. Середньомісячний заробіток при цьому за бажанням потерпілого визначається за відповідні періоди (за вибором потерпілого), що передували втраті працездатності від будь-якої з цих травм.

Якщо потерпілий одержав травми на різних підприємствах, розмір відшкодування визначається для кожного підприємства окремо виходячи з процента втрати професійної працездатності, встановленого МСЕК для кожного випадку, і середньомісячного заробітку за відповідні періоди, що передували втраті працездатності на кожному підприємстві.

* Сумісництвом вважається виконання працівником, крім своєї основної, іншої регулярної оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на тому ж або іншому підприємстві, в установі, організації або у громадянина (підприємця, приватної особи) за наймом.